

برای تاریخدانان ایران باستان مشخص است که از قرن سوم تا پنجم میلادی یک ایران اسپهبد فرمانده کل قوای ایرانشهر بود. بگفته متون عربی و فارسی و فارسی میانه در زمان خسرو اول (انوشیروان)، این سمت ایران اسپهبد در میان چهار اسپهبد تقسیم شد، یکی اسپهبد خراسان (شمال شرقی)؛ اسپهبد خوروران (جنوب غربی)؛ اسپهبد نیمروز (جنوب شرقی)؛ و اسپهبد آدور بادگان (شمال غربی)، هر یک از این اسپهبدان بر هر کوست یا ناحیه ایرانشهر خدمت می‌کردند. دلیل این تقسیم کار ایران اسپهبد به این دلیل می‌تواند باشد که در قرن پنجم میلادی شاهنشاهی ساسانی با مشکلات مرزی بسیار روبرو شد. از قرن سوم در جنوب قبایل اعراب بدوی به ایرانشهر هجوم می‌آوردند، در غرب جنگ مدام با امپراطوری روم، مخصوصاً بر سر ارمنستان، و در شرق نیز هفتالیان و ترکان شروع به حمله به ایرانشهر کردند. بسختی می‌شد که یک ایران اسپهبد در چند نقطه با دشمن بجنگد. از اینرو بنظر می‌رسد که خسرو اول چهار اسپهبد بجای یک ایران اسپهبد گماشت. به نظر من این تغییر و تهولات در زمان پدر خسرو، یعنی قباد انجام گرفت چون در آنزمان بود که اوضاع شرقی ایران دچار آشوب شد و او در این باره دست به رفرمهایی زد که منابع سکه‌شناسی آنرا تایید می‌کند.

در چند دهه گذشته ایرانشناس معروف فرانسوی فیلیپ ژینیو بر این نظر بود که چون این تقسیم چهارگانه اسپهبدان فقط در متون کتبی و نه بر مهرها وجود دارد، ساخته و پرداخته

نویسندگان متون می‌باشد و در حقیقت اینچنین نبوده. بتازگی ایرانشناسان ارجمند دیگری بنام ریکا گیسلن کتاب جدیدش را برایم فرستاد که شامل یک سری مدارک کاملاً جدید می‌باشد.^۱ این کتاب کوچک مطالعه درباره کشف جدید یک سری مهرهای بسیار زیبا متعلق به چندین اسپهبد می‌باشد که نظریه بخش کردن سمت ایران اسپهبد به چهار اسپهبد را تایید می‌کند. این کتاب شامل یازده مهر اسپهبدان چهار کوست می‌باشد. چون شکل و شمایل این مهرها با هم شباهت زیادی دارند فقط چندی از آنها را اینجا نشان می‌دهیم ولی نام همه را بیان می‌کنیم.

نام هشت اسپهبد بر روی این مهرها وجود دارد که شامل چهار برزین، دادبرزمهر، بهرام (خسرو) آدورماه، بهشابور، پیرگ شهر براز، بستام، گرگن مهر، سیدوش مهر، و سیدوش مهران. تمام مهرها سواری را نشان می‌دهد که زره پوشیده و با نیزه‌ایی در دست بر اسپهبدی که زره نیز دارد نشسته. فقط کلاه‌های آنها با هم تفاوت دارند.

اسپهبد چهار برزین

مهر اول متعلق به ایران اسپهبد خراسان بنام چهار برزین می‌باشد.

کتیبه بر روی مهر را می‌توان چنین خواند که با قرائت گیسلن کمی فرغ دارد:

Čihr - burzēn ī... bed ud hujadag - husraw wuzurg ērān kust 1 xwarāsān

spāhbed

«چهار برزین... رهبر (بُد) و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست خراسان»

1- R. Gyselen, *The Four Generals of the Sasanian Empire: Some Sigillographic Evidence*, Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente, Roma, 2001.

دادبرزمهر

اسپهبد دوم نیز اسپهبد خراسان می‌باشد که از خاندان پهلوی می‌باشد و کتیبه آنرا می‌توان چنین قرائت کرد:

dād - burz - mihr ī aspbedī pahlaw ud hujadag - ohrmzed wuzurg ērān kust ī xwarāsān spāhbed// abzōn

«دادبرزمهر اسپهبد پهلوی و بخت (جادگ) نیک اوهرمزد، بزرگ ایران اسپهبد کوست خراسان، افزون.»

بهرام (خسرو) آدورماه

اسپهبد سوم اسپهبد نیمروز می‌باشد که بر حسب قرائت مهر نام دیگر از آنیکه داشته اتخاذ کرده:

wahrām ī nāmxwāst xwusraw ādurmāhān... bed ud šabestān ud hujadag - xusraw wuzurg ērān// āt// kust ī nemroz spāhbed

«بهرام که خواستار نام خسرو آدورماهان... رهبر (بُد) و شبستان و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست نیمروز.»

مهر دیگر نیز بنظر می‌رسد که متعلق به همان بهرام (خسرو) آدورماه می‌باشد و دارای عنوان بلندتری است.

«بهرام که خواستار نام خسرو... بُد (رهبر) شبستان، شهر هزار رفت و بخت (جادگ) نیک
اهورمزد، بزرگ ایران اسپهبد کوست نیمروز.»

بهشاپور

wēh - šabuhr ī aspbed ī parsīg ud šahr (?)... bed ud hujadag - husraw
wuzurg ērān kust ī nēmroz spāhbed

«بهشاپور اسپهبد پارس و شهر (شاهنشاهی)... بُد (رهبر) و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ
ایران اسپهبد کوست نیمروز.»

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

پیرگ شهربراز

«پیرگ شهربراز و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست نیمروز»
مهر دیگری از پیرگ نیز وجود دارد که نشان دهنده اینست که او از خاندان مهران بوده:
«پیرگ شهربراز و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست نیمروز (خاندان
مهران).»

«بستام، هزار بُد و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست خوروران.»
«بستام، هزار بُد... و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست خوروران. فرخ.»

گرگن مهران

گرگن مهران... و بخت (جادگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست آدور بادگان.

سیدوش مهران

Sēd - hōš ī mihrān šahr - aspbed ud hujadag - husraw wuzurg ērān kust ī
ādurbādagān spāhbed

«سیدوش مهران، شهر اسپهبد و بخت (جادوگ) نیک خسرو، بزرگ ایران اسپهبد کوست
آدوربادگان.»

۴۲

یادآوری برای مشترکین محترم

بعضی از مشترکین هنوز وجه اشتراک سال گذشته را نپرداخته‌اند. خواهشمند است هر چه زودتر به پرداخت آن اقدام فرمائید و در صورتی که پس از دریافت این شماره وجه اشتراک به دفتر بخارا نرسد باکمال تأسف نام آنان از دفتر مشترکین حذف و دیگر مجله فرستاده نخواهد شد. از این یادآوری پوزش می‌خواهیم.